

Nové možnosti rozvoje vzdělávání na Technické univerzitě v Liberci

Specifický cíl A2: Rozvoj v oblasti distanční výuky, online výuky a blended learning

NPO_TUL_MSMT-16598/2022

Pedagogika volného času

Mgr. Bc. Martin Vejvoda

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

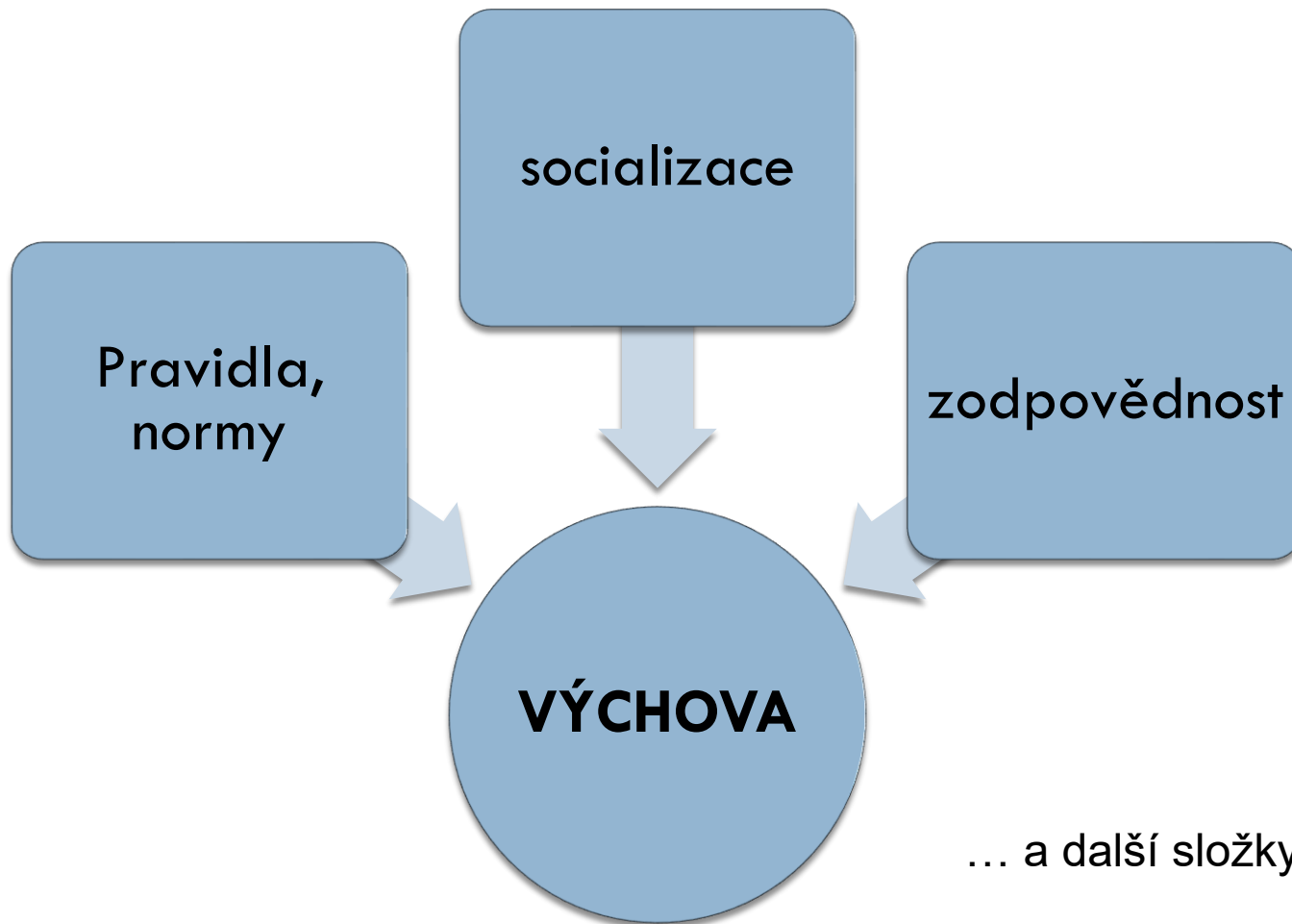

Cíle, podmínky a prostředky výchovy ve volném čase

CO JE VÝCHOVA?

VÝCHOVA

Jestliže je výchova definována jako cílevědomá a záměrná lidská činnost, je zřejmé, že se neobejde bez **přesně určeného cíle.**

Cíl

Cíl : (platí to nejen ve výchově, ale ve všech oblastech života)

- dává smysl našemu snažení,
- ukazuje nám cestu,
- motivuje nás,

je pro nás hodnotou, ke které se vztahujeme a se kterou porovnáváme současný stav.

- Hlavní cíl výchovy je společný všem typům výchovného působení.
- Učitel ve škole, vychovatel ve školní družině, vedoucí oddílu, ale také rodič...
ti všichni chtějí, aby dítě, které vychovávají,
bylo po všech stránkách připraveno na život.

- Aby se (dítě, ...) mohlo rozvinout v oblasti tělesné, duševní, sociální i duchovní, v rovině rozumu, citů i vůle.
- Aby si osvojilo nejen potřebné vědomosti, ale také dovednosti, postoje a hodnoty.
- **S tímto obecným cílem se plně ztotožňuje i výchova ve volném čase.**

Pro stanovení přiměřených cílů je nutná znalost podmínek, ve kterých probíhá výchovný proces.

Podle stanovených cílů a s přihlédnutím k podmínkám volí pedagog vhodné pedagogické prostředky.

- **Výchovné cíle** lze formulovat podle různých hledisek,
  - podle věku vychovávaných,
  - podle druhu výchovné instituce,
  - podle druhu činnosti,
  - podle toho, na kterou složku osobnosti se zaměřujeme.

Obecným cílem výchovy

ve volném čase je naučit jedince :

- **hospodařit s volným časem,**
- **rozumně ho využívat**
- **a oceňovat volný čas jako významnou životní hodnotu**

Dílčí cíle výchovy ve VČ:

- naučit vychovávané jedince efektivně odpočívat,
- umět volit účinné formy rekreace,
- rozvíjet zájmy, podporovat aktivní zájmy,
- objevovat a rozvíjet specifické schopnosti,
- uspokojovat a kultivovat potřeby,
- naučit jedince vhodně využívat dostupných materiálních prostředků pro trávení volného času,
- vést k celoživotnímu vzdělávání.

□ Každý druh volnočasových aktivit má své **specifické cíle** – např. každý druh zájmové činnosti.

□ Při přípravě na konkrétní výchovnou činnost (např. schůzku oddílu, zájmového kroužku, programu odpoledne pro oddělení školní družiny)

□ pedagog promýšlí a formuluje výchovné cíle konkrétně ve vztahu k plánovaným činnostem

(např. co se děti naučí nového, co si upevní, které vlastnosti se budou rozvíjet).

- Dobrá znalost podmínek výchovy je důležitá pro volbu cílů i prostředků.

Odlišujeme podmínky **vnitřní a vnější**.

- **Vnitřními podmínkami** se rozumí hlavně věkové a individuální zvláštnosti vychovávaných.
- **Vnější podmínky** se týkají prostorů, materiálního vybavení, jednotlivců i sociálních skupin, které výchovu nějak ovlivňují.

Podmínky výchovy ve volném čase mají své zvláštnosti.

- Z hlediska **vnitřních podmínek** je důležité si uvědomovat, že volný čas poskytuje pedagogovi značný prostor pro rozvíjení žádoucích individuálních znaků osobnosti, jako jsou např. zájmy, schopnosti, charakterové vlastnosti.

- Pro pedagoga volného času nebo vychovatele má velký význam znalost **věkových zvláštností**.
- Skupiny pro volnočasové aktivity bývají často věkově heterogenní (např. oddíly na letním táboře, rodinná skupina v dětském domově).
- **Volba vhodných cílů a prostředků** je za těchto podmínek velmi náročná a je důležitá pro úspěšnou realizaci činností.
- **Ta musí být přiměřená, přínosná a zajímavá pro všechny zastoupené věkové skupiny.**

Vnější podmínky mají svá specifika.

- **Prostory**, ve kterých výchova probíhá, jsou rozmanité, mění se, požadavky na vybavení jsou odlišné podle typu zařízení či instituce a podle výchovných záměrů.

Sociální prostředí

- - odlišnost oproti škole
- Stýkají se jedinci starší i mladší, z odlišného rodinného prostředí, odlišných zkušeností i způsobů jednání, autorita pedagogů volného času či vychovatelů má často výrazný podíl neformální autority.
- Vztah mezi dětmi a pedagogem se liší od vztahu učitel–žák a je pro děti často novou sociální zkušeností např. odlišné způsoby oslovování, často tykání.

Ke zjišťování vnějších a vnitřních podmínek výchovy využívá pedagog metod:

- ▣ pedagogicko-psychologické diagnostiky,
- ▣ zejména pozorování,
- ▣ rozhovoru a analýzy výsledků činností.

- K dosahování výchovných cílů a při respektování podmínek volí pedagog **výchovné prostředky**.
- výchovné subjekty (např. školy, školská zařízení),
- obsah výchovy,
- výchovné metody a formy,
- materiální prostředky,
- výchovné využívání mimovýchovných vlivů.

- **Obsah výchovy**, podobně jako cíle, lze vymezovat z různých hledisek.
- Můžeme vycházet z věku vychovávaných osob, z podílu jednotlivých složek výchovy, z toho, které znaky osobnosti chceme rozvíjet, nebo z poslání a funkcí příslušné výchovné instituce.
- Pro stanovení obsahu je významná znalost základních pedagogicko-psychologických požadavků a uvědomění si základních výchovných cílů a poslání příslušného výchovného zařízení.

- Pro stanovení obsahu výchovy ve volném čase je důležitý požadavek aktivity.
- Je důležité nabídnout účastníkům zajímavé a přitažlivé činnosti.
- **Obsah výchovy má činnostní charakter, proto bývá vymezován výčtem činností.**
  - **odpočinkové, rekreační,**
  - **zájmové a veřejně prospěšné, pro které platí požadavek dobrovolnosti a jsou součástí volného času.**
- Činnosti sebeobslužného charakteru a příprava žáků na vyučování patří do sféry povinností, jsou součástí výchovy mimo vyučování, nikoliv volného času.

□ **Metody**

- lze třídit podle různých hledisek, např. podle způsobu předávání informací, podle fáze výchovně-vzdělávacího procesu nebo podle míry aktivity vychovávaných.
- **metody slovní, názorné, praktických činností, metody osvojování, upevňování a ověřování a hodnocení získaných vědomostí a dovedností, metody receptivní a aktivizující.**
- využíváme všechny rozmanité metody

- důraz je kladen na metody, které podporují aktivitu účastníků
- metody praktických činností, ze slovních metod zejména rozhovor, názorné, pozorování a předvádění, slovní, vyprávění, vysvětlování, výklad, popis, přednáška, ...
- působení **osobního příkladu** pedagoga
pedagog volného času má k dětem často méně formální vztah, sdílí s nimi společné činnosti, **bývá přijímán jako partner, svým osobním příkladem působí silněji než slovy.**

- metoda cvičení, umožňuje při promyšleném a citlivém vedení procvičovat a upevňovat žádoucí formy chování v přirozených a modelových životních situacích.
- Své využití mají i ostatní výchovné metody, jako je kladení požadavků, vysvětlování a přesvědčování.

-
- Samostatnou, náročnou a významnou oblastí je používání odměn a trestů.
  - Při výchově ve volném čase se bez nich pedagog neobejde.

Jde to bez trestů?

ANO x NE

???

Zkuste to bez trestů.

Pokuste najít jinou optiku nahlížení výchovy dětí, jejich „prohřešků“ a problémových situací.

Tresty obecně zanechávají mylný dojem, že daný problém je vyřešený. Mnohem lepší je však dítě motivovat ke vhodnému chování svou láskou, důvěrou a pochopením.

Společným hledáním všem vyhovujících dohod, případně rozumných ústupků, si získáte důvěru, úctu a respekt dítěte a pro sebe tak získáte pocit z dobře vykonané práce.

Několik doporučení

- **Vysvětlujte.** Opakovaně dítěti vysvětlujte, co je třeba – dané požadavky, pravidla fungování vaší rodiny, nastavení povinností, a to úměrně jeho věku.
- **Zdůvodňujte** svá rozhodnutí.
- **Nenechte se vyvést z míry.** Poruší-li dítě pravidla, nedodrží-li domluvené, zkuste zachovat klidnou hlavu. Mějte na paměti, že vaše dítě získává návyky a postoje pro svůj budoucí život od vás.
- **Bud'te důslední.** Pravidla, která zavedete, vždy důsledně vyžadujte. Samozřejmě podle situace – unavenému či nemocnému dítěti lze večer odpustit uklízení pokojíčku s dovětkem, že tuto povinnost udělá ráno. Výjimka pravidlo potvrzuje.
- **Dopřejte dítěti, aby pocíťovalo přirozené důsledky svého chování.**
- **Zajímejte se o dítě,** mluvte s ním, zabývejte se jeho světem a jeho pocity, reagujte na jeho potřeby. Najděte si na něj každý den dostatek času.
- **Dítě by mělo znát i vaše vlastní pocity a potřeby.** Neskrývejte je před ním.

-
- Rozhodně je však na místě pracovat s tresty velmi opatrně a promyšleně a co nejvíce využívat celou škálu odměn jako forem pozitivní motivace.

□ **Formy výchovy**

hry, soutěží, vycházek, exkurzí.

Mezi základní formy patří také schůzky zájmových útvarů, tréninkové jednotky apod.

Formy práce při výchově ve volném čase lze třídit podle počtu účastníků na individuální, skupinové a hromadné, pravidelné a příležitostné, organizované a spontánní.

- Za efektivní jsou považovány formy skupinové – práce s malou sociální skupinou.
- Za žádoucí lze označit kladení důrazu na individuální formy práce.
- Hromadné formy práce se v oblasti výchovy ve volném čase nelze se jim vyhnout.

-
- Všechny tyto formy mají svůj význam a zastoupení.
  - V posledních letech narůstá zájem účastníků o nabídku všech forem aktivit.

Mezi výchovné prostředky patří také:
**prostory, ve kterých výchova probíhá,
a jejich materiální vybavení.**

- *Výchovnými prostředky se mohou stát i nahodilé, neplánované situace a jevy, u kterých původně nebyl stanoven výchovný záměr.*
- *Pro pedagogy je vždy velmi důležité, aby těchto situací dokázali výchovně využít.*
- *Pro pedagogy, kteří pracují s lidmi ve volném čase, se nabízí mnoho možností, protože své výchovné záměry uskutečňují ve velmi rozmanitých podmínkách a prostředích.*
- *Dobrý pedagog dokáže využívat nahodilých, nečekaných situací, příkladů mezilidských vztahů, má možnost ovlivňovat životní styl člověka, uspořádání režimu dne.*

- Aby pedagog dokázal naplňovat své výchovné cíle, je nezbytná znalost podmínek výchovy a volba vhodných výchovných prostředků.
- Ke zvolení vhodných postupů napomáhá respektování určitých požadavků.
- Stanovené požadavky mají různou míru obecnosti.
- Nejobecnější požadavky pro výchovu, jako např. požadavek humanity, demokratičnosti, vědeckosti, spojení teorie s praxí, bývají označovány jako pedagogické principy.

- **Konkrétnější požadavky jsou známe jako pedagogické zásady, jako je zásada cílevědomosti, soustavnosti, přiměřenosti, názornosti, trvalosti apod.**
- Tyto uvedené požadavky platí pro všechny oblasti výchovy, pro rodinnou, předškolní i školní výchovu i pro výchovu ve volném čase.
- Každá z těchto oblastí má však i své specifické požadavky, tedy také oblast výchovy ve volném čase.

- požadavek pedagogického ovlivňování volného času,
- požadavek dobrovolnosti,
- požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování,
- požadavek aktivity,
- požadavek seberealizace,
- požadavek pestrosti a přitažlivosti,
- požadavek zajímavosti a zájmového zaměření,
- požadavek odpočinkového a rekreačního zaměření,
- požadavek citlivosti a citovosti,
- požadavek sociálního kontaktu.

- **Pedagogické ovlivňování volného času** znamená citlivé, nenásilné, ale cílevědomé vedení k racionálnímu využívání volného času. Právo dětí na volný čas a jeho účelné využívání je dáno Úmluvou o právech dítěte.
- **Požadavek dobrovolnosti** vychází ze samotné podstaty volného času jako doby svobodné volby činností. Znamená tedy dobrovolnou účast na volnočasových aktivitách. Nevhodné je používání příkazů např. k účasti na zájmových činnostech.

- Požadavek **jednoty a specifičnosti vyučování a doby mimo vyučování** znamená, že obě oblasti mají společný obecný cíl – rozvoj osobnosti dítěte.
- Každá z obou oblastí tohoto cíle dosahuje v odlišných podmínkách a odlišnými prostředky. Mezi oběma oblastmi je nezbytná spolupráce, zejména spolupráce mezi pedagogy a vzájemný respekt.

- **Požadavek aktivity** vychází z činnostního pojetí výchovy ve volném čase.
- aktivní podíl účastníků na plánování, realizaci i hodnocení činností.
- Pedagog podporuje nápaditost, samostatnost, iniciativu, samosprávné prvky, participaci (spolupodílení se) na všech fázích činnosti.
- Spíše než děti bavit je správné naučit je se bavit.

- **Požadavek seberealizace** upozorňuje na to, že činnosti ve volném čase (jejich nabídka) mají být takové, aby každý člověk našel možnost rozvíjet své vlohy, uplatnil své specifické schopnosti, byl v některé oblasti úspěšný.
- Prožitek úspěchu je důležitý pro duševní pohodu.
- Ve volném čase často nacházejí prostor pro úspěšnou seberealizaci i žáci, kterým se ve škole nedaří. Pro jejich další vývoj to může mít zásadní vliv.

- **Požadavek pestrosti a přitažlivosti** se týká obsahu, metod a forem práce.
- Znamená střídání různých druhů činností, také rovnováhu mezi organizovanými a spontánními aktivitami, respektování přání a potřeb účastníků.

- **Požadavek odpočinkového a rekreačního zaměření** vychází ze skutečnosti, že jednou z funkcí volného času je umožnit regeneraci sil, odstranit únavu.
- Znamená zařazování takových činností, které to umožňují a které dávají možnost kompenzace činností v zaměstnání nebo vyučování.

- **Požadavek citlivosti a citovosti** znamená pro pedagoga citlivost při práci s jednotlivci i skupinami hlavně v oblasti motivace, vzhledem k požadavku dobrovolnosti.
- Nezbytná je ze stejného důvodu citlivost při volbě výchovných metod.
- Dále požadavek stanoví vyváženost v působení na rozumovou i citovou složku psychiky, vytváření příležitostí pro kladné emocionální zážitky (výchova zážitkem).

- **Požadavek sociálního kontaktu** upozorňuje na význam osobních vztahů, jako je přátelství a kamarádství, i na důležitý vliv sociálních skupin na vývoj jedince.
- Volnočasové skupiny mají zvláštní charakter, daný zejména dobrovolnou účastí.
- Dávají svým členům příležitost k poznávání nových lidí, ke vzájemné komunikaci, k osvojování různých životních rolí.